

Inkarn eringar

*–Teoretiska
diskussioner kring
abjektion,
kroppslighet,
begär och bögar*

GÖTEBORGS UNIVERSITET
Institutionen för kulturvetenskaper
Genusvetenskap
Uppsats, 15 hp, fördjupningskursen
HT14
Författare: Daniel Gustafsson
Handledare: Mia Liinason

Abstract

I ett försök att låta psykoanalysen tala med poststrukturalistiska teoribildningar undersöker uppsatsen hur det går att förstå fenomen som kroppslighet, begär och subjektion. Uppsatsen försöker skapa affiniteter och synteser mellan de inom svensk genusvetenskap ofta ignorerade delarna av Judith Butlers psykoanalys och teoretiker som bland annat Julia Kristeva, Jacques Lacan, Sigmund Freud och Jacques Derrida. Genom att låta den freudianska och butlerianska termen melankoli stå i dialog med Kristevas teori om abjektionen och Derridas *différance*-begrepp görs en teoretisk ansats att analysera ätstörningsproblematikens omedvetna struktur i den manliga homosexuella subjekspositionen. Uppsatsen argumenterar för behovet av psykoanalysen inom genusvetenskaplig teori för att kunna blottlägga de dolda subjektiverande processer som via en heterosexistisk diskurs skrivs in starkare och mer våldsamt i vissa psyken än andra. Uppsatsen försöker visa på hur den ätstörda kroppen hos bögen som subjekt framträder som något förfrämligat och abjektalt med ursprung i melankoliska heterosexistiska introjicerings i jaget och begäret. Genom att införliva Derridas *différance* och Lacans bristbegrepp i hur psyket opererar i resonans till melankolin och abjektionen försöker den dessutom diskutera hur man kan förstå återskapandet av bögen som ett marginaliserat subjekt under specifika föreställningar om skillnad.

Nyckelord:

psykoanalys, poststrukturalism, abjektion, melankoli, *différance*, Judith Butler, Julia Kristeva, Sigmund Freud, Jacques Derrida, Jacques Lacan.

Every violent acting out is a sign that there is something you are not able to put into words. Even the most brutal violence is the enacting of a certain symbolic deadlock.

— *Slavoj Žižek*

Bortom materiell upprepning och den psykiska eller metafysiska upprepningen, finns det en ontologisk upprepning? [...] Denna yttersta repetition, denna yttersta teater samlar på ett vis allting; och på ett annat sätt förstör den allting; och på ytterligare ett sätt väljer den från allting.

— *Gilles Deleuze*²

Det kan också vara så att jag mycket ofta sysslar med frågan om överlevnad därför att jag inte var säker på att vare sig mitt genus eller min sexualitet – vad än dessa begrepp ytterst betyder – skulle låta mig vara immun mot olika former av socialt våld.

— *Judith Butler*³

1 Zizek, S., & Fiennes, S. (2012)

2 Deleuze, Gilles. (1968): s. 374

3 Butler, Judith. (2006): s. 196

Innehållsförteckning

I. Inledning.....	4
Syfte & frågeställningar.....	5
Metod, metodologi & material.....	6
En forskningsöversikt.....	9
II. Teoretiska grunder.....	15
Distinktionen mellan kön & genus som diskursiv chimär.....	15
Psykoanalys och det omedvetnas funktion och uttryck.....	15
Derrida och Différance.....	17
Bögens framträdande som subjektspostion.....	18
Den melankoliska processen som konstituerande av kroppen och begäret.....	19
III. Förstörande begär & kroppen som orimlighet.....	23
Den heterosexuella matrisen & de förspillda Andra.....	24
Den melankoliska kroppen.....	26
Det lacanianska subjektets brist som primär.....	29
Den abjektala kroppen	31
IV. Sammanfattning, katakres & vidare.....	35
Referenslitteratur.....	38
Film & podcast.....	40
Vetenskapliga artiklar.....	40

I.

Inledning

En ätstörd kropp verkar vara något som vidhäftar vissa subjekt mer våldsamt och dramatiskt än andra. Jag frågar mig: varför absorberas detta självförintande våld till så hög grad av bögar? Jag vill uttrycka mig: det samlade materialet som rör fenomenet talar sitt tydliga språk.

Det finns undersökningar som visar att var femte homosexuell man uppfyller kriterierna till en ätstörning,⁴ att självframkallade kräkningar är tolv gånger vanligare hos bögar än hos heterosexuella män samt hetsättningsbeteende sju gånger vanligare i samma jämförelseförhållande.⁵ Ätstörningar generellt visade sig i en rapport vara 10 gånger vanligare bland homo- och bisexuella män än hos de heterosexuella dito.⁶ I en annan undersökning från 2002 beräknas 14 procent lida av bulimi och 20 procent av anorexia.⁷ Det finns forskning som visar på att uppemot 42 procent av män som lider av ätstörningar identifierar sig som homosexuella, vilket måste betraktas som en mycket kraftig överrepresentation med tanke på det vi kallar heterosexuella mäns större antal.⁸

Jag hade kunnat ta mer exempel som visar på samma förhållande, jag hade kunnat tala om mörkertal och jag hade kunnat referera till statistiken om självmord och självskadebeteende för att visa på kraftiga samma överrepresentation och tala om sambandet mellan dessa praktiker. Men det är inte statistik och empiriska undersökningar jag intresserad av och det är inte det jag ägnar mig åt i uppsatsen. Det är inte mitt huvudsakliga material. Däremot visar sådana undersökningar på något väsentligt som bekräftar det jag redan visste. Den fenomenologiska erfarenheten av att vara/bli subjektiverad till detta subjekt tillsammans med att leva med personer med samma (språket sviker oss här eftersom jag inte är ute efter universella anspråk på erfarenhet) diskursiva position i världen verifierar statistikens sanningshalt; godkänner dess korrelation med det (upp)levda.

4 Harvey, J. & Robinson, J. (2003): s. 297-306

5 Ibid.

6 Feldman M.B., Meyer (2007): s. 218-226.

7 International Journal of Eating Disorders (2002); 31: s. 300-308.

8 National Eating Disorders Association (2012)

Istället för att diskutera forskning och statistik har jag istället valt att föra teoretiska resonemang kring ätstörningar som ett vanligt förekommande fenomen hos homosexuella män, utifrån kritiska perspektiv från poststrukturalistisk teoribildning och psykoanalys. Som ett av de inledande citaten från Butler föreslår är uppsatsen ytterst ett etisk projekt från min sida för att närma mig alternativa sätt att tala om det våld som riktas mot och absorberas som självförintande praktiker hos ett specifikt förtryckt och marginaliserat subjekt. För mig står det klart att jag vill ägna mig åt just detta: att försöka dechiffrera sådana praktiker för att närma mig frågor som rör detta subjekts överlevnad.

Syfte &

frågeställningar

Uppsatsen vill undersöka möjligheten att närma sig frågan om den homosexuella subjektspositionen och det ätstörda problemkomplexet som på något sätt tycks vara fastklistrad vid densamma. Jag försöker genomföra detta genom att skapa och utforska affiniteter mellan psykoanalytiska och poststrukturalistiska begreppsapparater och metoder. Uppsatsen gör alltså ett försök att få poststrukturalismen att närma sig kroppen. Precis som Butler påpekar i *Bodies That Matter*⁹ riskerar poststrukturalismen, eller snarare borde undvika, att enbart handla om språk och diskurs; och en sådan enögdhet intresserar mig inte. I detta projekt menar jag därför att psykoanalysen är ett väsentligt och motiverat verktyg eftersom det, i min mening, är i gråzonerna och glidningarna mellan materia, psyke och diskurs som en radikal psykoanalys har potential och är givande. Uppsatsens syfte blir därmed också att fungera som teoriutvecklande.

⁹ Butler, Judith (1993): s. 28

Frågeställningar:

- I. *Hur kan man analysera ätstörningsproblematik hos homosexuella män utifrån poststrukturalistisk och psykoanalytisk teoribildning genom en implementering av följande begrepp?:*
- II. *Homosexuell melankoli och dess förbindelse med den heterosexuella matrisen*
- III. *Den lacanianska paradoxen i begär och brist som effekter av samma melankoli och matris*
- IV. *Abjektion och den eventuellt kroppsliga dimensionen av différance*

Metod, metodologi &

material

Uppsatsen har jag utformat som en teoriutvecklande diskussion som genomförs i relationerna till ett problemområde jag använder de teoretiska begreppen som samtalspartner med och mot. Att använda ätstörningsproblematiken hos bögar har gjorts för att visa på ett konkret exempel som kan illustrera potentialen av att operera psykoanalytiskt med hjälp av poststrukturalismen och vice versa, där en teoriutvecklande analys och dialektik kan verka samtidigt som ett relevant socialt problemområde kan förstås på ett fördjupat och förhoppningsvis nytt sätt. Jag ser min uppsats som en del i ett projekt att stärka den teoretiska debatten inom svensk genusvetenskap, utan att låta debatten enbart stanna mellan texternas pärmar. Det som görs är alltså en psykoanalytisk ansats till att analysera ett specifikt symptoms omedvetna strukturer och genealogier i ett möte med poststrukturalismens teoretiska förutsättningar om att och hur diskurser subjektiverar människan, och hur hennes begrepp och betydelser är inordnade i språkliga hierarkiska kedjor av kategorier.¹⁰

Det som konkret görs kan beskrivas som en form av problem- och kontextbaserad analys

¹⁰ Herz & Johansson (2013): s. 105

av vissa psykoanalytiska och poststrukturalistiska begrepp för att undersöka hur de tillsammans svarar mot ett specifikt kontextuellt problemområde.¹¹

Det har varit komplicerat att strukturera uppsatsens disposition i frågan om de teoretiska delarna. För att inte överbelasta teoridelen med text som inte direkt kopplas till uppsatsens analysämne har jag därför valt att i analysdelen presentera en del teori som inte redovisas i teoriavsnittet. Avvägningen mellan vad som ska presenteras var har gjorts genom att de mest relevanta och fundamentala utgångslägena och begreppen för min egen teoretiska ingång presenteras i teoridelen. Eftersom jag valt att göra en uppsats med teoriutvecklande ambitioner kommer jag därmed att presentera en del nya begrepp i analysdelen för att låta dessa stå i tydlig dialog med de jag redan presenterat. Att strukturera uppsatsen på detta sätt görs för att kunna genomföra dess egna projekt att finna affiniteter mellan psykoanalytisk och poststrukturalistisk teoribildning, där jag menar att presentationen av nya begrepp i analysdelen gör det hela mindre instrumentellt och mer dynamiskt.

På samma gång försöker jag använda mig av det deleuzeanska *rhizomatiska skrivandet* där jag vill närma mig teori på ett sätt som betraktar alla delarna som interaktiva; där uppsatsen medvetet kan träda in och ut i olika delar i analysen. Detta på grund av en syn på helheten som horisontell, icke-hierarkisk, utan början eller slut men som sammankopplad.¹² Dessutom ser jag rhizomatiken som givande att operera med eftersom den, tycker jag, påminner om tankens fenomenologi där spontana och fragmenterade kopplingar mellan olika strömningar och linjer uttrycks parallellt för att tillsammans bilda temporära och föränderliga helheter. Det rhizomatiska står därför i kontrast mot mer traditionella sätt att förhålla sig till kunskapande processer som premierar linearitet, tydliga tankar om ursprung och teleologiska mål som jag menar riskerar att leda till en form av reduktionistisk konsumerbarhet i utförandet.

Införandet av den (psykoanalytiska) omedvetna dimensionen i det mänskliga varat medför också en radikal kritik och ifrågasättande av det västerländska förnuftiga och rationella subjektet som förväntas ha tillgång till en direkt erfarenhet av begär, motiv, vilja och förnuft. Kort sagt blir människan i psykoanalytisk mening, som jag ser det, en person vars intentioner och grunder till handlingar inte är helt synliga för henne själv, vilket decentraliserar och ifrågasätter hennes förmåga till att ensam redovisa dessa grunder på ett objektivt och transparent sätt. Detta gäller givetvis dessutom för mig som skrivande subjekt, varför mina egna syften med uppsatsen inte (psyko)analyseras av utrymmesskäl.

11 Jämför med Ulrika Engdahl (2010): s. 28

12 Lenz Taguchi, Hillevi (2004): s. 176

Jag har valt att fokusera på de mer psykoanalytiskt inriktade texterna av Judith Butler för att undersöka och lyfta fram potentialen av dessa jag menar svensk genusvetenskap tenderat ignorera. Min vilja att närma mig det som kan beskrivas som de mer dunkla delarna av Butler grundas mycket i ett eget intresse av psykoanalys och dess potential som analytiskt verktyg i frågor som t.ex. rör begär och kropp/kön. På många sätt har läsningar av historikern och genusvetaren Sara Edenheims engagemang i frågan om nämnd ignorans varit en viktig inspirationskälla och utgångspunkt, i vilken hon kontinuerligt fört polemik mot ett *socialkonstruktivistiskt förenklande* av Butlers filosofiska livsverk i allmänhet och hennes psykoanalys i synnerhet. Utöver att fungera som teoriutvecklande och som etiskt projekt i att försöka formulera ett tal om prekära områden som det omedvetnas funktion och dialog med diskurs i specifika självvraderande praktiker, syftar uppsatsen därmed att verka som korrigerande eller komplimenterande av den svenska genusvetenskapens behandling av Butler främst. I detta menar jag, tillsammans med den skrivna viljan att stärka den teoretiska diskussionen i samma akademiska område, att den genusvetenskapliga relevansen motiveras och blir tydlig.

Förutom de butlerianska texterna jag valt fungerar Kristeva, Lacan, Freud och delvis Derrida som mitt övriga material vilkas begrepp och utvalda teorier jag använder som ömsesidiga dialogpartners. Den statistiska forskningen om ätstörningens överrepresentation bland de som identifierar sig som bögar inom gruppen ”män” fungerar som en bekräftelse på en levd upplevelse av den (visserligen differentierade) gruppen som bögar med dess symptom och villkor är.

Det man ska ha i åtanke när man läser uppsatsen är att den inte utger sig från att göra en intersektionell analys av de inomgruppsliga skillnaderna mellan homosexuella män. Frågor som rör till exempel rasialiseringprocesser och klass är något som av utrymmesskäl inte diskuteras. Dessutom syftar inte analyserna eller utsagorna om gruppen ”bögar” att inordna varje subjekt som kan tänkas räknas till denna kategori i desamma. Snarare fokuserar uppsatsen på *likheter* mellan det diskursiva subjekt som (den ätstörda) bögen blivit till i en specifik kontextbas och heterosexistisk verklighet; alltså utan att vilja utgå från en ståndpunktsteoretisk förståelse av givna universella erfarenheter av förtryck.

Med det sagt hade dimensioner som berör inomgruppsliga skillnader och undantag säkerligen varit givande för projektet, vilket gör att det finns en stark vilja från min sida att öka den teoretiska diskussionen om ämnet där jag verkligen uppmanar till vidare utveckling och användning av den viktiga teorin som en (själv)kritisk intersektionalitet kan fungera som.

En forskningsöversikt

Att redovisa forskningsläget i förhållande till uppsatsen har på många sätt känts massivt på grund av den mångfald av ingångar som hade kunnat undersökas i förhållande till uppsatsen som helhet. Det jag valt att överblicka blir därmed en kompromiss där exempel lyfts fram i vilken jag tycker mötet mellan poststrukturalism och psykoanalys fungerar, där Judith Butlers psykoanalys ignoreras samt några texter där ätstörning som fenomen analyseras, vilken jämförs med min egen förståelse.

Att skapa eller att arbeta i affiniteter mellan poststrukturalismen och psykoanalysen i en genusvetenskaplig kontext upplever jag ske främst i kontexter utanför Sveriges gränser. Det fruktsamma mötet och den kritiska potentialen som ett slags skev dialektik mellan dessa skolor genererar, kommer därför från en vilja att öka och/eller blåsa liv i en sådan diskurs inom svensk genusvetenskap, vilket också framkom i *Syfte och Frågeställningar*. Det är därför mitt största fokus i detta avsnitt kommer ligga på svenska texter som behandlar Butler allra främst. Butler menar jag lyckas med en sådan dialektik men där densamma ignoreras i svensk genusforskning till förmån för andra läsningar.

Uppsatsen benämner sig inte som queerteoretisk. Detta kan förefalla som märkligt men samtidigt är ingen av teoretikerna som uppsatsen utgår från självutnämnda queerteoretiker även om Butler ofta tillskrivs en sådan position. Det är sannolikt att mycket av hennes livsverk också platsar inom det som kallas queerteori vilket också gäller den här uppsatsen som sådan. Skälet till att jag inte benämner uppsatsen som queerteoretisk beror delvis på en viss klistrihet av begreppet som representerar ett användande av viss teori på ett sätt som själva uppsatsen som sådan försöker nyansera eller opponera sig mot, vilket diskuteras nedan. I denna forskningsöversikt kommer jag dock prata om det som kallas queerteori eftersom den förknippas med Butler och poststrukturalism vilka är centrala för uppsatsen.

Anledningen till uteslutandet av de psykoanalytiska delarna av Butler i svensk genusvetenskap/queerteori är en intressant diskussionsfråga som det inte finns utrymme till men i korthet verkar det psykoanalytiska i någon mån få fungera som en abjekterad¹³ konstituerande utsida som möjliggör ett sociologiskt och socialkonstruktivistiskt (fel)användande av hennes teoriverk. När jag här lyfter fram frånvaron av Butlers

13 Psykoanalytiskt begrepp som presenteras och diskuteras i analysdelen

psykoanalys i svensk genusvetenskap är poängen inte att gå i polemik mot de som uteslutit densamma, även om min ton kanske kan uppfattas som polemisk. Snarare vill jag närma mig denna uteslutning som ett tillfälle att undersöka dess dolda potential.

Historikern Sara Edenheims regelbundna kritik av den svenska användningen och mottagandet av Judith Butlers teoribygge som hon behandlar i bland annat i artiklarna *Jakten på det "queera ögonblicket". Om det subversivas (o)möjligheter*,¹⁴ *The Queer Dissappearance of Butler*¹⁵ och *Även queerteorin måste förklara sig – och ta ställning*¹⁶ argumenterar att en viss läsning av Butler premierats i Sverige. Även i hennes recension¹⁷ av urvalet av Butlers texter i *Könet Brinner!*¹⁸ återfinns hennes kritik mot en grov förenkling av Butlers teoribygge där de svårare delarna, i.e. de psykoanalytiska, uteslutits.¹⁹ Edenheim är dessutom kritisk till att Butlers performativitetsbegrepp likställs med performance som tangerar till teaterstudier och därmed missar den mer komplexa filosofiska bakgrunden till idén, vilket hon beskyller²⁰ Tiina Rosenbergs *Queerfeministisk Agenda*²¹ för att till stor del göra. Som det framgår i uppsatsen är den edenheimska ingången till Butler som "fenomen" i Sverige en som delas och utgås från, varför dessa också lyfts fram i denna forskningsöversikt.

Frånvaron av av psykoanalys inom svensk genusvetenskap/queerteori och hur den förra på många sätt möjliggjort de senare rent teoretiskt blir (över)tydlig också i Fanny Ambjörnssons *Vad är queer?*,²² som närmast får betraktas som en kastration av både queerteorins potentiella komplexitet i allmänhet och Judith Butlers (som mycket av boken utgår från) verk i synnerhet. Även om boken till sin form är av populärvetenskaplig karaktär och på grundläggande nivå blir det enögda fokuset på "queerteori" som emancipatorisk aktivism eller subversiv identitet underlig då dess verkliga subversivitet hittas i de delar av dess rötter som utelämnas ur boken i fråga, där Butlers psykoanalys radikala ifrågasättande av begäret och kroppen, i min mening, är intressantare än vissa aktivistiska anammanden av queer som potentiellt subversiv anti-identitet.

14 Edenheim, Sara (2003)

15 Edenheim, Sara (2009)

16 Edenheim, Sara (2009)

17 Edenheim, Sara (2005)

18 Butler, Judith (2005)

19 Edenheim, Sara (2009)

20 Ibid.; Edenheim (2003)

21 Rosenberg, Tiina (2002)

22 Ambjörnsson, Fanny (2006)

Ett intressant bidrag i queerteorins överlappning med andra forskningsfält/teorier är Martin Bergs *Självets garderobiär : självreflexiva genuslekar och queer socialpsykologi*²³ som just utforskar förhållandet mellan queer och socialpsykologi som namnet föreslår, eller för att citera författaren själv:

Självets garderobiär syftar till att skapa en dialog mellan queerteoretiska och socialpsykologiska perspektiv. Med utgångspunkten tagen i en genomgång av och jämförelse mellan Judith Butler och George Herbert Mead demonstrerar författaren Martin Berg på vad sätt en dialog mellan dessa teoretiker är både nödvändig och förtjänstfull.²⁴

Citatet är intressant dels för att det är relativt likt mitt egna projekt. Det verkligt anmärkningsvärda är dock att boken på ett märkligt sätt lyckats behandla 237 sidor åt (det citerade) förhållandet utan att en enda gång nämna varken psykoanalys, de butlerianska (mycket viktiga) begreppen genusmelankoli/heterosexuell melankoli eller ens ordet ”psyke”: trots att det är relationen till ett psykologiskt område som avhandlas och trots att psykoanalysen är en av Butlers mest använda, om än omarbetade, utgångspunkter. Jag menar inte att psykoanalysen därmed måste vara regelbunden och återkommande i texten eller att queerteori (eller poststrukturalismen för den delen) alltid måste vara psykoanalytisk. Psykoanalysen står på många sätt utanför den hegemoniska, akademiska och institutionaliserade psykologin²⁵ och bör verkligen inte betraktas som en del av det som heter socialpsykologi – men min poäng är att den i något avseende i alla fall bör nämnas för att åtminstone kunna avfärdas som ogiltig om man så vill, vilket när det inte görs blir närmast tendensiöst. Också här blir den uppenbara frånvaron något som blir utgångsläget för att undersöka densamma, speciellt eftersom boken till en början påminner om denna uppsats egna utgångsläge.

I magisteruppsatsen *Teatralisk lek och ohyggligt allvar - om det homoerotiska temat i Maria Gripes skuggböcker* av Maria Eriksson nämns Butlers begrepp genusmelankoli och heterosexuell melankoli för att förklara en heterosexistisk samhällsstruktur i vilken dessa melankolier blir projicerade från individnivå till en kollektiv och strukturell.²⁶ Även om den teoretiska presentationen av begreppen som hur de opererar i analysen enbart är ett

23 Berg, Martin (2008)

24 Ibid.: Utdrag ur bokens baksidestext

25 Žižek, Slavoj (2007): s. 2.

26 Eriksson, Maria (2008)

fåtal rader lång till förmån för just (den butlerianska) performativitets- och heteronormativitetsteorin menar jag ändå att uppsatsen är värd att ta med här för att visa det fullt möjliga i att analysera politiska och samhällseliga frågor med en kritisk psykoanalytisk teori.

Kandidatuppsatsen *Teoretiskt Kroppslarbete – en studie av subjektsskapets ramverk i mötet mellan queer psykoanalys och miffoteori*²⁷ av Naomi Gruszka tycker jag genomför ett för min egen uppsats väldigt givande bidrag, såväl teoretiskt och inspirationsmässigt. Intresset (och frustrationen) över den svenska förståelsen av Butler med samma referenser till Edenheim som mina egna kan nämnas, och en vilja att föra fram de mer otillgängliga delarna av den förra i ljuset.

Gruszka diskuterar även behovet eller potentialen av psykoanalysen med en referens till såväl Edenheim som den psykoanalytiskt orienterade filosofen Slavoj Žižek där referensen till Edenheim handlar om hennes avhandling *Begärets Lagar*²⁸ i vilken hon beskrivit psykoanalysens potential i mötet med poststrukturalismen. Edenheim menar att just psykoanalysen tillför exempelvis en foucauldiansk maktsyn en omedveten nivå i analysen av makt/diskurser. De gömda (och glömda) motiv som dolts bakom de formella och uttalade, tillsammans med de psykosociala diskursiva processer som tränger bort de första och maskerar de senare, kan med psykoanalysens hjälp dechiffreras, menar hon.²⁹ En ingång jag delar och som blir relevant i förhållande till uppsatsens projekt. Slavoj Žižek talar om samma sak, framförallt via boken *How to Read Lacan*,³⁰ där hans ingång beskrivs på ett upplysande sätt av Gruszka:

Jag ansluter mig således till filosofen och psykoanalytikern Slavoj Žižek (2007) i hans uttalande om att psykoanalysen, snarare än att anses vara död, först nu i och med poststrukturalismens infart på allvar kan ta vid [...].³¹

Utanför Sverige har bland annat annat den brittiska filosofen Tim Dean ägnat ett tolvsidigt kapitel åt att försöka finna eller göra kopplingar mellan Jacques Lacans

27 Gruszka, Naomi (2008)

28 Edenheim, Sara (2005)

29 Ibid.: s. 43ff

30 Žižek, Slavoj (2007)

31 Gruszka, Naomi (2008): s. 10.

psykoanalys och queerteori i boken *The Cambridge companion to Lacan*³² där han som ett första argument lägger fram tesen att queeteorins födelse inte härrör ur Michel Foucault, som är en vanlig sägning, utan ur Sigmund Freud via den senares teori om det polymorft perversa bland annat.³³ Dean gör en gedigen redogörelse mellan konflikter och likheter mellan den foucauldianska synen på sexualitet, normalisering, makt och lacaniansk psykoanalys. Det hade varit alltför omfattande att exemplifiera samtliga av dessa analogier men något som intresserade mig särskilt var likheten mellan den foucauldianska diskursteorin och Lacans *symboliska ordning*, där båda presenterar transindividuella strukturer som både producerar subjekt och effekter för dessa oberoende av partikulära individers agentskap, intressen eller önsknings. Dessa likheter menar jag är relevanta i och med att de bidrar, som jag ser det, med en maktdimension i Lacan och en omedveten dito i Foucault. Det är utifrån denna formulering man ska betrakta uppsatsens egna tal om diskurs, det symboliska och omedvetna.

Det bör tilläggas att Foucault för Dean paradoxalt nog, i resonans till hans framhållande av Freud och därmed psykoanalysen som queeteorins ursprung (i den mån sådana begrepp ens är motiverade inom denna diskurs), ändå får representera queerteori i dess möte med Lacan. Trots denna motsägelse menar jag att Dean gör en intressant läsning där hans fokus ligger på framväxten av den homosexuella som subjekt och på hur AIDS som fenomen verka(de/r). Precis som i Eriksson används här psykoanalysen som dialogpartner med queerteori/poststrukturalism av Dean för att analysera politiska frågor som berör förtryck. Men inte heller i Dean, som i fallet med Berg, lyfts Butlers psykoanalytiska bidrag fram i det som kallas ”queerteori”; och förvånande nog inte heller hennes övriga delar över huvud taget. Även här menar jag att uppsatsens ingångar kan fungera dialektiskt.

Frågan ätstörningar kan knappast betraktas som ett utforskat ämne inom genusvetenskapen. Det finns samtidigt tonvis med klassisk psykoanalytisk teori som behandlar ätstörningsproblematik, speciellt hos flickor, men den blir inte relevant i förhållande till den specifika version av psykoanalys uppsatsen vill närma sig. Jag har på samma gång inte funnit exempel inom svensk genusvetenskap där det homosexuella subjektets vidhäftning vid ätstörningar analyseras varken via melankoli, abjektion eller lacanianskt begär/brist. (Inte heller i relation till Derridas *différance*.) Däremot finns det exempel på där abjektionen i Kristevas version används för att närma sig kvinnlig

32 Dean, Tim (2003)

33 Föreställningen om en ursprunglig allomfattande (pansexuell) sexualitet hos människan innan kulturen/diskursen formerat begären via oidipuskomplexet bland annat. (Ibid.)

ätstörningsproblematik. Artikeln *Den äckliga maten*³⁴ av Elisabeth L'orange Furst gör en tematisk läsning av vissa skönlitterära texter för att analysera hur ”avsky kan vändas till njutning”, i en kvinnlig subjeksposition, där abjektionen ses som ett exempel på hur detta kan genomföras.³⁵ Hennes behandlande av den mycket svåra men grundläggande frågan som diskuteras i min egen analysdel – varför blir *just* ätandet och abjektionen av maten strategin vilken neurosen eller traumat tar? – diskuteras av Furst:

Vägran att äta kött kan handla om ett uppror mot mannen/det maskulina. Detta att hon inte vill ha köttet (i sin kropp) kan indikera att hon inte vill ha mannen. Hennes vägran kan också handla om att hon projicerar sitt eget raseri på maten, på så sätt att den blir det farliga i stället för de aggressiva känslor som hon själv hyser.³⁶

Hon fortsätter:

Hursomhelst anser jag att det handlar om inkorporation: vad vi vill ta in i våra kroppar, vad vi inte vill ta in, vad vi vill rymma, vem vi *vill vara*. Det handlar alltså om vår identitet. Det handlar också om abjektion, ångesten vid identitetens gräns.³⁷ (Min kursivering.)

Utan att ta ut saker i förskott är förståelsen av maten som projektiv magisk strategi för att hantera en viss typ av situation gemensam med mina egna ingångar till abjektionens funktion och genealogi i frågan om ätstörningen. Furst behandlar skönlitterära texter om heterosexuella kvinnors utsatthet i förhållande till sina makar främst, där abjektionen är ett symptom på något dysfunktionellt i samma förhållande, vilket av naturliga skäl skiljer sig från uppsatsens fokus men föreslår att det existerar släktskap mellan olika former av heteropatriarkalt förtryck i konsekvenserna av detsamma.

Rikard Friberg von Sydows avhandling *Att ta skriken på allvar – Etiska perspektiv på självdestruktivt beteende*³⁸ använder bland annat abjektionen som begrepp för att närma sig ett tal om anorexia hos kvinnor i västvärlden. Han närmar sig begreppet på olika sätt där abjektionen av vissa kroppar betraktas som effekter av vissa ”rådande normer” om

34 L'orange Furst, Elisabeth (1997): s. 1

35 Ibid.

36 Ibid.: s. 45

37 Ibid.: s. 46

38 von Sydow, Friberg, R. (2011)

utseendeideal samt som en position ett subjekt kan inordna sig i genom att införliva samma normer i sin egen kroppsuppfattning.³⁹ Mina egna resonemang bygger på besläktade fundament som utvecklas i resonans till de övriga begrepp uppsatsen presenterat i frågeställningarna.

II.

Teoretiska grunder

Distinktionen mellan kön & genus som diskursiv chimär

När jag skriver ”kön” och ”genus” använder jag begreppen utifrån Bulters kritik mot att skilja på desamma. Jag menar att det inte finns ett verkligt kön ”innan” genus utan att kön redan alltid är genus. Kön ser jag som en naturaliserad och förköttsligad funktion av genus som därför blir bedräglig att betrakta som en föregående närvarande ontologisk kategori som genus sedan appliceras på. Snarare är just denna föreställning om kön en effekt av genus förmåga att fabricera verklighet genom.⁴⁰ Distinktionen mellan begreppen är alltså en produkt av en viss diskurs vars syfte är att tjäna specifika föreställningar om kropp och begriplighet.

Psykoanalys och det omedvetnas funktion och uttryck

För att inte göra de för uppsatsen grundläggande begreppen *det omedvetna* och *symbolisk* till dunkla, oförklarade storheter ska jag försöka ge en introduktion till dem med en medvetenhet att de båda har varit och fortfarande är under diskussion och tolkning beroende på vilken teoretiker man frågar.

Sigmund Freud var den första att formulerade en teori om det vi benämner som det omedvetna. En historisk och fördjupad förklaring av begreppet är inte motiverat med tanke

39 Ibid.: s. 137f

40 Butler, Judith (2007): s. 75-78 bl.a.

på uppsatsens begränsade längd, men kortfattat går det att beskriva som det vilket medvetna psyket av olika skäl förskjutit från sin repertoar och som därför sorterats bort, men samtidigt förvarats som något vi inte är medvetna om.⁴¹ Nära till hands är att tänka sig ett dolt utrymme i medvetandet men en sådan bild är antagligen missvisande eftersom det omedvetna också bör betraktas som något som inte bara är förträngt utan som även kontinuerligt verkar i det vi gör och uttrycker.⁴² Man kan, som språk- och kulturprofessorn Carin Franzén uttrycker det i radioprogrammet *Filosofiska Rummet*,⁴³ tänka sig det som en form av språk i språket, där det gör att vårt språk och våra handlingar ibland inte fungerar på det sätt vi haft som avsikt. Subjektet säger saker det inte tänkt säga, gör ofta fel och dess motiv lyder det inte alltid. Jag tänker mig att det omedvetna kan betraktas som det som blivit blockerat från en symbolisk och medveten representation i psyket utifrån särskilda kontextbundna diskurser som bestämmer det tänkbara och eftersträvansvärda. I de stunder där vi menar oss ha tillsyn men i vilka det uppstår sprickor som oväntade begär är eller felsägningar kan båda betraktas som exempel på hur det omedvetna opererar.⁴⁴

Några av de viktigaste bidragen till psykoanalysen som Lacan och Butler genomfört menar jag är deras implementering av diskursen och språket som fundamentala element i hur det omedvetna och psyket struktureras.⁴⁵ När jag talar om det omedvetna ställer jag därmed mig till en butleriansk och lacaniansk syn där diskursen med alla dess regler, normer, tabun och lagar är det som primärt strukturerar det omedvetna⁴⁶ snarare än föreställningar om ”rena”, fördiskursiva, biologiska och medfödda drifter, som den tidiga jagpsykologiska psykoanalysen innebar.⁴⁷

Lacan talar om *den symboliska ordningen* som barnet träder in i när det börjar tala,⁴⁸ där symbolisk ungefär betyder diskursiv och språklig. Han menar att barnets inträde i språket medför en form av symbolisk kastration då barnet blir till ett subjekt genom att det måste underordna sig en social och språklig värld präglad av skillnader, betydelser, normer, regler och lagmässighet. För att kunna bli en social varelse tvingas man godta subjektets

41 Freud, Sigmund (1986): s. 169-172.

42 Ibid.; Sandberg, Peter (2010, 3 oktober)

43 Sandberg, Peter (2010, 3 oktober)

44 Ibid.

45 Matthis, I., Gallop, J., Gustafsson, L., Haugsgjerd, S. (1989): s. 107-109; Butler, Judith (1993): s. 67; Matthis, et al. (1989): s. 16-17

46 Butler, Judith (1993): s. 67-69

47 Matthis, et al. (1989): s. 16-17

48 Ibid.

inordning i detta system präglad av outtalade lagar; där dessa symboliska förbindelser formar oss och inte tvärtom. Vi "kastreras" av något vi själva inte formulerat. Lacan uttrycker det som att vi inte talar utifrån "självförståelsens fasta punkt"; talet kommer från någon annanstans vilket då avser det vi kallar för det omedvetna. Kort sagt är det alltså genom språkets eller diskursens inträde i subjektet som psyket med sina omedvetna och medvetna nivåer får form, även om det inte handlar om en statisk eller tidsmässig oföränderlig födelse: att psykoanalysen också kallas det psykodynamiska perspektivet har sin grund i att man tänker sig psykets alla domäner som processartade.⁴⁹

Derrida och Différance

Att verkligheten är definierad i binära oppositioner verkar ibland, som Daniel Nyström formulerar det i kandidatuppsatsen *Det konkreta exemplet*,⁵⁰ framstå som ett axiom i både vardaglig som akademisk diskurs. Utifrån en poststrukturalistisk och derridiansk ansats är det dock problematiskt att godkänna den verklighetsbilden som ontologiskt giltig.⁵¹ Den poststrukturalistiska filosofen Jacques Derrida formulerade begreppet *différance* för att kunna tänka nya sätt om hur språkliga funktioner opererar i skapandet av mening. Begreppet är en medveten felstavning av det franska verbet "différence" som kommer ur ordet "différer" som simultant kan betyda "att skjuta upp" respektive "att skilja sig" beroende på kontext. Dessa dubbelbetydelser vill Derrida accentuera genom att formulera begreppet *différance* vilka är centrala i hur han menar att sökandet efter mening är strukturerat.⁵²

Språket (och därför, enligt poststrukturalismen, vår uppfattning av verkligheten, för att tala med Laclau & Mouffe⁵³) menas vara uppbyggt av *skillnad* och *uppskjutning* på det sättet att fenomen definieras utifrån vad de inte är, d.v.s. i hur de är olika och skiljer sig från varandra. Man kan uttrycka det som att fokuset i derridiansk mening här förflyttas från ett fenomenens essens eller närvaro till olikhet och frånvaro. På det sättet förstår jag till exempel begreppen *homosexualitet* och *kvinn*a som giltiga enbart i hur de skiljer sig från *heterosexualitet* och *man* samtidigt som definitionerna som skapas i dessa binära

49 Matthis, et al. (1989): s. 105-111

50 Nyström, Daniel (2007): s. 6

51 Ibid.

52 Se: Derrida, Jacques (1991); Derrida, Jacques (1974); Derrida, Jacques (1982); Nyström, Daniel (2007): s. 6

53 Herz & Johansson (2013): s. 37; Laclau & Mouffe (2001): s. 108

beroendeförhållanden alltid blir inkompleta och skenbara. Att söka eller leta efter en definition av ett begrepp genom att referera till hur den skiljer sig från vad det inte är betyder att vi hela tiden kommer leta efter betydelsen i ett slags ”förskjutet annanstans”,⁵⁴ enligt Derrida.⁵⁵

Ett begrepps skenbara motsats som sägs definiera det första refererar alltså i sig till ett tredje som definieras av ett fjärde och så vidare, i en fortsatt signifikantkedja utan slut. Kort sagt så blir innebörden ofullständig eftersom alla begrepp automatiskt undviker anspråk på ursprung och/eller fast och närvarande mening. Mening och definitioners begreppsbestämningar som söker sina svar i skillnad skjuts därmed alltid upp och finner enbart tillfälliga och prekära betydelser i särskilda kontexter.⁵⁶ Kategorier och begrepp, som vi strukturerar världen genom och som strukturerar oss, är i sig själva alltså alltid instabila och i rörelse beroende på tid och rum. Som framkommer i nästa kapitel ska man inte betrakta detta sätt att se på språk och diskurs som neutrala eller vakuummässiga lingvistiska rörelser utan som något som ger verklighetseffekter utifrån existensen av förhärskande maktförhållanden.

Bögens framträdande som subjektspostion

Det finns en poäng i att framhålla att när jag talar om ”bögen” eller ”homosexuella män” är det utifrån en medvetenhet om att det är en i allra högsta grad skapad social kategori. Uppkomsten av de sexuella kategorierna som vi känner dem idag har en historia från sent artonhundratals där de formulerades till följd av den allt starkare medicinska naturvetenskapsdiskursen. Benämmandet av ett specifikt beteende som ”homosexuellt” var därmed en effekt av en alltmer bredare tendens att begreppsliggöra och kategorisera olika domäner av mänskligt beteende.⁵⁷ På så sätt ansluter jag mig till den foucauldianska synen på sexuella *kategorier* som konstruerade under specifika diskursiva maktförhållanden, där just benämmandet är centralt för att kunna kontrollera normalitet och människors sexuella praktiker genom språket.⁵⁸

Foucault har visat att hur vi kategoriserar fenomen är kontingent och förändras genom

54 Nyström, Daniel (2007): s. 6

55 Se: Derrida, Jacques (1991); Derrida, Jacques (1964); Derrida, Jacques (1974); Derrida, Jacques (1982)

56 Derrida, Jacques (1991); Herz & Johansson, T. (2013): s. 94-100

57 Foucault, Michel (2002): s. 65

58 Ibid.

historien,⁵⁹ vilket också gäller för det kategoriala tänkandet om sexualitet. Hans poäng i frågan om framväxten av homosexualiteten, heterosexualiteten samt bisexualiteten som kategorier är att människor började transformeras till (bland annat) dessa kategorier som *subjekt*. Annorlunda uttryckt hade man kunnat genomföra det vi skulle benämna som homosexuella *sexpraktiker* innan begreppet ”homosexuell” fanns, men aldrig kunnat *vara homosexuell* som identitet. Skillnaden ligger alltså i att fokuset förflyttas från en handling till egenskap som senare skrivs in i det egna jaget och självbilden.⁶⁰ Som Foucault själv uttrycker det skapades det ”ett helt litet folk”⁶¹ genom detta nya tal som under 1800-talets västerländska diskurs transformerade människan till ett sexuellt subjekt; sexualiteten impregneras här i personen.⁶²

Med det sagt är det inte uppsatsens projekt att vidare undersöka de historiska rötterna till homosexualiteten som kategori. Jag ser effekten av de genom diskursen benämnda och därigenom performativt skapade sexuella kategorierna och försöker tala om hur dessa fungerar och vad de ger för konsekvenser för dessa subjekt i en heterosexistisk värld. Det är utifrån detta jag talar om det ”homosexuella subjektet” och i uppsatsen kommer detsamma, av språkliga skäl, syfta på ett ”manligt” sådant; en bög, även om ett homosexuellt subjekt givetvis kan förstås som lesbiskt. Eftersom det inte finns ett adjektiv som motsvarar ”lesbisk” gällande bögar i svenska språket används alltså därför ”homosexuell” genomgående i betydelsen ”bög”.

Den melankoliska processen som

konstituerande av kroppen och begäret

Freud talar i *Sorg och Melankoli*⁶³ om skillnaden mellan sorgen och melankolin som psykologiska fenomen. Sorg beskrivs som ett normalt, funktionellt sätt att hantera en objektsförlust i vilken denna erkänns och ges utrymme till sorgearbete och som därigenom överkoms genom riktningar/laddningar mot nya objekt.⁶⁴ Melankolin är däremot ett inverterat sätt att hantera en förlust där denna istället för att vändas utåt introjiceras i det

59 Herz & Johansson (2013): s. 81

60 Foucault, Michel (2002): s. 58ff, 64

61 Ibid.: s. 62

62 Foucault, Michel (2002): s. 64

63 Freud, Sigmund (2003a)

64 Ibid.: s. 322-323

egna jaget. Det betyder att om jaget förnekas eller avvisas en förälskelse/begärsobjekt kan dessa transformeras och behållas som en självrelation.⁶⁵ Denna ”magiska” introjicering får för subjektet i fråga effekten att objektet inte behöver överges helt. Det är en form av (metaforisk) kannibalism där jaget ”äter upp” relationer och införlivar dessa i sig själv. Processen sker för att undfly sorgen över att ha blivit förnekad objektet eller att ha förlorat det.

För att ta ett väldigt förenklat men illustrativt exempel skulle man kunna beskriva en situation där en sons dömande och hårda far dör. En tid efter faderns död börjar sonen uppvisa ett tydligt förändrat självkritiskt beteende; faderns attityd mot sonen har här bevarats omedvetet i sonens psyke för att undkomma sorgen över att ha fått honom förlorad. På så sätt kan sonen behålla fadern i form av att göra honom till en del av det egna jaget, trots den reella förlusten av honom i livet. Senare menar Freud att melankolin bör betraktas som nödvändig i utvecklandet av ett jag och inte enbart som en dysfunktionell sorgprocess,⁶⁶ vilket är ingången Butler utvecklar i sin teori om melankolin.

När Judith Butler vidareutvecklar Freuds texter om melankoli gör hon det för att analysera hur sexualitet och kön utvecklas som identiteter hos subjekt i en heteronormativ och könsbinär diskursiv socialitet. På samma sätt som Freud menar hon att förlorade och/eller förnekade begärs- och kärleksobjekt kommer att återvända ”inåt” och därför komma till uttryck i våra egna identiteter, om inte vi får utrymme att erkänna och sörja dessa förluster.⁶⁷ Utifrån Freuds teori om oedipuskomplexet gör hon en omläsning där hon kompletterar ett slags heteronormativ blind fläck i hans teori där hon lägger till ett *tabu mot homosexualitet*. Hur kommer det sig, frågar sig Butler, att pojken, enligt oedipal logik, redan från början förutsätts begära modern som första kärleksobjekt? Pojken som hindras att begära modern på grund av de hotfulla fantasierna om fadern som en kastrerande rival gör, menar Freud, att pojken förskjuter modern som begärsobjekt till andra kvinnor och behåller fadern identifikatoriskt och internaliserar honom som en könsidentitet. Men hur kommer det sig att dessa positioner är *riktade* på detta vis från början? Varför ses till exempel inte modern som en rival för pojkens kärlek till pappan? Butlers bidrag till dilemmat blir här *homosexualitetstabus* som hon menar formerar förutsättningarna för den oedipala dramatiken där fadern som begärsobjekt för sonen redan uteslutits på grund av det

65 Ibid.: s. 219-220

66 Butler, Judith (2005): s. 169

67 Butler, Judith (2005): s. 169ff

kulturella stigmat och tabut mot samkönad kärlek.

Förhållandet för flickan är inte symmetriskt här eftersom pojken på ett mycket våldsammare sätt får idén om en inneboende heterosexualitet installerad. Tabut mot homosexualitet som radikalt utesluter fadern som kärleksobjekt för pojken är något som Butler menar är i effekt av en diskursiv inrättning som möjliggör ett patriarkalt systems fortsatta överlevnad.⁶⁸ Min tolkning och hållning är alltså att vi kan betrakta oidipuskomplexet som apparaten som inkarnerar och säkerställer det som brukar benämnas som heteropatriarkatet och dess fortskridande.

Flickan anses inte drabbad av tabut i exakt samma mening och blir därmed mer disponerad för bisexualitet på grund av att Freud också tillkännager hennes *pre-oidipala* kärlek till modern och fadern, till skillnad för pojken som bara tillkännages den förra.⁶⁹ Butler utvecklar senare förståelsen och menar att själva möjligheten för subjektet att överhuvudtaget förvärva sig den könsliga positionen som ”man” eller ”kvinna” kräver att homosexuellt begär förnekas och impregneras i den egna kroppen. Därmed förstås kvinnan på samma sätt som mannen som en melankolisk effekt av homosexualitetsförbudet.⁷⁰

När ett barn på grund av det kulturella tabut mot homosexualitet förnekas och avvisas föräldern av samma kön introjiceras förälskelsen i det egna jaget. Pojken blir, härmar, iscensätter, identifierar sig som mannen (fadern) han aldrig fick älska på samma sätt som flickan självidentifieriskt förvandlas till kvinnan (modern) som hon i sin tur förnekades. Homosexualitetstabut förbereder därmed barnet för oidipuskomplexet på så sätt att den ena föräldern redan övergivits som potentiellt kärleksobjekt. Den övergivna föräldern av samma kön inkorporeras alltså i barnets psykiska liv och projiceras på samma gång som en kroppslig självidentifikation, vilket installerar det vi kallar kön/genus och dess uttryck.⁷¹ I ett stycke ur *Genustrubbel* visar Butler på det verkligt bokstavliga i införlivandet av det förnekade kärleksobjektet som ett kön *i* och *på* den egna kroppen:

När vi betraktar genusidentiteten som en melankolisk struktur, är det rimligt att välja ”inkorporeringen” som den metod varmed identifikationen genomförs. Enligt det ovan beskrivna mönstret skulle genusidentiteten bildas genom förnekelse av en förlust som kryperas in i kroppen och som väsentligen bestämmer gränsen mellan den levande kroppen och den döda. Som en

68 Butler, Judith (2007): s. 16-17

69 Ibid.

70 Butler, Judith (2005): s. 172-173

71 Butler, Judith (2005): s. 169ff; Ibid.: s. 180-186

antimetamorisk aktivitet gör inkorporeringen förlusten *bokstavlig på* eller *i* kroppen och visar sig därmed som kroppens fakticitet, varigenom kroppen kommer att ha ”könet” som sin bokstavliga sanning. När njutningar och begär hänvisas till och/eller förvisas från vissa ”erogena” zoner, är detta just det slags genusdifferentierade melankoli som sprider sig över kroppens yta. Förlusten av njutningskällan får sin lösning genom att denna inkorporeras, vilket leder till att njutningen både bestäms och förbjuds av det tvång som den genusdifferentierande lagen utövar.⁷² (Kursivering i original.)

Denna process med dess effekter benämner Judith Butler som *genusmelankoli* som, bör det tilläggas, dessutom blir projicerat från ett individuellt plan till ett kollektivt och genomgående i hela samhället under härskandet av en våldsam heterosexistisk lag.⁷³ Den *heterosexuella melankolin* är i sin tur en term hon använder för att visa på att heterosexualiteten bygger på och växer fram av dessa förbud⁷⁴ som innebär att homosexualiteten utsätts för ett dubbelt förnekande. Den heterosexuella mannen hävdar enligt denna logik, för att parafrasera Butler,⁷⁵ att ”Jag älskade aldrig en man och jag förlorade aldrig en man”. Detta *aldrig-aldrig* som, för att förtydliga, alltså innebär en förnekelse av att föräldern av samma kön en gång varit ett begärsobjekt och en förnekelse av att den förbjöds som detsamma, är alltså grunderna som heterosexualiteten står på: ett förnekande som sprider sig över den egna kroppen och tar sig formen av en sexuell identitet.

Om detta stämmer borde vi alltså kunna tala om att det vi vanligtvis förstår som kön/genus mest tydliga och klara effekt och ”produkt”, det vill säga könsidentiteten, inte *enbart* är konsekvensen av en identifikation, som Freud menade, utan *dessutom* av en förnekad förlust som tar sig uttryck som ett kön och en könsidentitet hos subjektet. Teorin om de melankoliska processerna är central för mitt själva tankesätt i hur kön, sexualitet och normalitet växer fram som kulturella fenomen genom en sammanflätning av psykiska, sociala, diskursiva och materiella processer.

Krypteringen av ett förlorat (samkönat) begär, som förnekats, i och på den egna kroppen är den mest fundamentala delen i hur uppsatsen argumenterar för hur en genus-/könsdifferentierande heterosexistisk struktur reproduceras i ett psykiskt och materiellt register. Varför just detta betraktas som fundamentalt är att fenomenet

72 Butler, Judith (2007): s. 131

73 Butler, Judith (2005): s. 177

74 Ibid.: s. 174-177

75 Ibid.

bokstavligen etablerar föreställningen och upplevelsen om könet som köttsligt, det impregnerar och kodar köttet till kön. Med detta sagt så menar jag inte att det är möjligt att skilja denna genusmelankoli från det performativa återskapandet av kön. Performativiteten återetablerar genusmelankolin som i sin tur omedvetet driver på den första.

Det är av vikt att framhålla att Butler inte gör några empiriska anspråk eller forskningsöversikter över psykoanalytisk forskning kring sexualitet, kön eller melankoli utan vill:

[...]belysa vad [hon] ser som några fruktbara paralleller mellan Freuds tänkande kring osörjd och osörjbar förlust och problemen med att leva i en kultur som bara med största svårighet kan sörja förlusten av homosexuella känslöbindningar.⁷⁶

På samma sätt ska man läsa uppsatsens följande analyser, kopplingar och slutsatser. De ska ses som exempel på hur man använda poststrukturalistisk psykoanalys för att diskutera aktuella ämnen.

III.

Förstörande begär & kroppen som orimlighet

För att uppsatsen ska kunna tala med ett definierat fenomen och inte bara begreppet ”ätstörning” som någon form av monolit ska jag definiera vilka delar av sjukdomen som jag tycker är relevanta för analysen. Det verkar vara så att ätstörningens kännetecknen främst handlar om ett tillstånd av *obehag*, *brist* och *begär* som jag ser det. Obehaget behöver man förstå som en bokstavligen talat obehaglig kroppslig situation där det ätstörda subjektet upplever en kraftig motvilja över den egna kroppen, där en brist av en imaginär och idealisk *annan* kropp ställs mot den egna. Denna *andra* kropp omgärdas av begär och fantasier av subjektet att få förkroppsliga, där den faktiska kroppen därför behöver lämnas,

⁷⁶ Butler, Judith (2005): s. 175

förkastas och radikalt transformeras. Det handlar alltså om ett begär-mot-något-annat; en rörelse vi skulle kunna kalla som positiv i bemärkelsen att den producerar och skapar något. Kännetecknande för ätstörningen är dessutom att begäret aldrig blir mättat av tillfredsställelse trots att den obehagliga kroppen (ofta) transformeras och domesticeras. Det verkar vara som att begäret, trots tydliga imaginära mål, aldrig kan realiseras. Anorektikern kan ha målet att förkroppsliga en viss typ av smalhet men identifierar aldrig när denna imaginära punkt nåtts utan fortsätter med svälten (potentiellt till döden). Allt detta kan givetvis gå under begreppet *kontroll*, som ätstörningar brukar förstås som ett uttryck för. Eftersom jag delvis delar denna syn kan man betrakta de tre jag själv valt som ätstörningens signifikanter inom begreppet kontroll i sig, där jag undersöker dessa för att kunna förstå *vad* det är som behöver kontrolleras och varför.

Jag har valt dessa tre kännetecknen för jag menar att de signifierar det ätstödda symptomets omedvetna grunder. I (poststrukturalistisk) psykoanalytisk mening får vi syn på det omedvetna i vissa ögonblick när det bryter igenom och gestaltar språkliga figurer, signifikanter, i talet om något.⁷⁷ Obehag, brist och begär blir för den här analysen dessa figurer som används för att kunna avtäcka och förstå vad ätstörningen fyller för funktion och vad den, på en strukturell nivå, symboliserar för bögen.

Givet är att det lär finnas en mängd differentierade orsaker som verkar samtidigt i det som slutligen växer fram som en ätstörning; det går att söka svaren i mediala framställningar och bilder av vissa kroppar, neurotiska familjeförhållanden, trakasserier och mobbning, träning som urartat, för att nämna några typiska förklaringsmodeller. Uppsatsens projekt är inte att fastslå dessa som ogiltiga: om vi söker svaren i hur psykisk problematik förmedlas på en medveten nivå är de alla orsaker som kan vara giltiga och viktiga att tala om. Det som intresserar mig är att försöka dechiffrera det omedvetna språket och förmedlingen av detta fenomenet som klargjorts tidigare. Med det sagt är jag inte heller ute efter att diskvalificera all forskning som bedrivs kring ätstörningsproblematik utifrån andra perspektiv än psykoanalytiska och poststrukturalistiska. På grund av att de medicinska och beteende- och kognitionsinriktade psykologierna i nuläget kan beskrivas som de dominerande disciplinerna som berör ämnet, blir uppsatsen igen något som jag hoppas kan nyansera och visa på alternativa ingångar än de förhärskande.

⁷⁷ Matthis, et al. (1989): s. 210-211

Den heterosexuella matrisen & de förspilda Andra

Hur ska vi förstå bögens kropp i resonans till de teorier uppsatsen vilar på? Ett av Judith Butlers kändaste begrepp torde vare *den heterosexuella matrisen*⁷⁸ som hon använder för att förklara hur normalitet produceras utifrån en koherens mellan kön, könsuttryck och begär. Den heterosexuella matrisen kräver två identifierbara kön med påföljande skilda uttryck (maskulinitet – femininitet d.v.s. det som brukar kallas för genus) med ett heterosexuellt begär. Kort sagt: en heterosexuell maskulin man och en heterosexuell feminin kvinna.⁷⁹ Matrisen syftar på ett icke-hierarkiskt förhållande mellan de olika parametrarna som, när den lyckas, skapar begripliga mänskliga kroppar utifrån den skrivna lineariteten.

De som avviker från matrisen blir förkastade, förskjutna och drabbas ofta av olika former av fysiskt och socialt våld (fjollor, butchflator, icke-passerande transpersoner, med flera). Samtidigt blir dessa marginaliserade subjekt förutsättningen för matrisen som sådan genom att fungera som dess konstituerande utsida.⁸⁰ Normaliteten söker alltså, för att tala med Derrida, sin definition och gräns i ett förskjutet annanstans för att kunna göra sig själv begriplig. I fallet med den heterosexuella matrisen blir detta annanstans samtidigt abjekterat; ett begrepp uppsatsen återkommer till.

Inom genusvetenskapen verkar det ofta finnas en tanke om att ett *queert* förhållningssätt är att studera normativiteten istället för det avvikande.⁸¹ Naturligtvis finns det en rad poänger med ett sådant förflyttat fokus. I min mening, tenderar det tyvärr många gånger resultera i ett slags ”heterosexuellt navelskådande” som snarare än att dekonstruera bidrar till en fortsatt naturalisering av matrisen man säger sig undersöka. Korta utsagor om den heterosexuella matrisen som uteslutande av vissa subjekt till förmån för en, för att tala i psykoanalytiska termer, anal fixering av de som ingår i den får mig alltid att undra vad detta uteslutande verkligen innebär för subjekten som blir förvisade och bortkastade ur densamma. (Att analysera fixeringen som ett symptom är också intressant men det är en annan uppsats.)

Hursomhelst, om vi köper tanken på att matrisen ifråga är reell i hur begripliga kroppar produceras och att de som inte passar in blir förpassade till obegriplighet kan jag inte låta bli att dra vissa slutsatser. För att vara tydlig: är inte resonemanget om den heterosexuella

78 Butler, Judith (2007)

79 Ibid.: s. 91ff

80 Butler, Judith (2007): s. 91ff

81 Edenheim, Sara (2009)

matrisen något som bara kan leda oss fram till slutsatsen att en homosexuell person inte kan sägas ha en kropp som kan kallas manlig eller kvinnlig? Om det stämmer att det råder ett icke-hierarkiskt beroendeförhållande mellan kön, könsuttryck och begär och att det sista är heterosexuellt, förutsätter inte det att begreppet ”kön” i sammanhanget blir oskiljaktigt från ”begär” bland annat? Är det inte i så fall rimligt att tala om den mänskliga kroppen (som könskategorierna man och kvinna i sin tur refererar till) enbart i termer av ”heterosexuell-kvinnlig” och ”heterosexuell-manlig”, där allt som avviker från denna mall blir kastat till orealiserbara kroppsliga ”tomrum”? Om matrisen är strukturerad på detta sätt verkar det enda rimliga vara att bögen inte har en manlig kropp eftersom hans kropp aldrig kommer kunna identifieras av honom själv som heterosexuell enligt samma logik. Hans kropp förflyttas till ett oklart domän av kroppslighet som jag återkommer till.

Bögar är därför inte män. Lesbiska är inte kvinnor. Hjulet har knappast uppfunnits på nytt här eftersom redan Monique Wittig formulerade att, åtminstone, lesbiska inte kan kallas kvinnor eftersom kvinnor bara kan förstås som eller vara kvinnor genom relationer till män.⁸² Däremot upplever jag konsekvenserna av axiomet⁸³ om den homosexuelles omöjlighet till att förkroppsliga positionerna man och kvinna (utifrån den heterosexuella matrisen) som relativt utforskat. Vad innebär det att bebo en kropp som förkastats av en aggressiv imperativ social, psykisk och materiell verklighet? (Vi ska samtidigt inte inbilla oss att det går att göra tydliga gränsdragningar mellan det sociala, psykiska och materiella eftersom gränserna och upplevelserna av dem i min mening är att betrakta som diskursivt förmedlade.)

Den melankoliska kroppen

När vi talar om och laborerar med teorin om det melankoliska måste vi komma ihåg (som det nämndes i teoridelen) att Freud inte bara, om än till en början, såg på den melankoliska processen som något dysfunktionellt eller sjukligt utan senare menade att den är oundviklig i konstituerandet av subjektivitet. Det kan utifrån Butlers läsning av densamma ibland förefalla sig som att den melankoliska processen bara handlar om fabricerandet av kön, men dess funktion menar jag bör förstås som applicerbar inom alla former som rör förlust

82 Butler, Judith (2007): s. 185

83 Judith Butler diskuterar fördjupat huruvida det är ontologiskt korrekt att acceptera detta i *Genustrubbel* (2007): s. 183- 205. Jag menar att det är rimligt att anta om vi betraktar det som ett (omedvetet) symptom på det omöjliga i det homosexuella ”varat” strukturerat utifrån heterosexistiska principer.

och förnekelse.

Om en heterosexuell identitet och en könad kropp delvis uppnås genom den heterosexuella melankolin som förkastar och förnekar omedvetna homosexuella begärsobjekt på grund av tabut mot homosexualitet måste vi fråga oss, om vi är intresserade av marginalernas subjekt, vad detta innebär för bögen.

Kan man föreställa sig en *homosexuell melankoli* som handlar om svårigheten att sörja det högst *medvetna* kulturellt förnekade samkönade begäret? Hur manifesterar sig i så fall denna svårighet till sorg? Detta är frågor som jag menar blir centrala om vi vill förstå bögens tendenser eller flykt till ätstörningen.

Butler talar aldrig explicit om en homosexuell melankoli men efterfrågar en diskussion om en sådan,⁸⁴ speciellt en som inte förutsätter oidipaliseringen som i direkt förbindelse av imperativ heterosexualitet, vilket hon gör i stark polemik mot de psykoanalytiker som hävdar just vikten av ett sådant beroende.⁸⁵ Jag menar att det är viktigt att komma ihåg att det är omöjligt att tala om homosexuella melankoliska processer på *samma sätt* som heterosexuella eftersom det skulle förutsätta att vi levde i en annan social verklighet där inte det senare var i en våldsam kulturell hegemoni över det förra.

Att försöka tala om en homosexuell melankoli är alltså som redan påpekats annorlunda av två uppenbara skäl: 1; förbudet mot homosexualitet är inte omedvetet för den homosexuelle utan högst medvetet, och 2; vi kan inte tala om det på samma sätt eftersom det inte finns likvärdiga kulturella imperativ om homosexualitet i varken oidipaliseringen eller i de resterande diskursivt impregnerade delarna av mänskligt liv.

Med detta understruket och för att återgå till uppsatsens linje menar jag att en rimlig tankefigur är att även om förbudet mot samkönad kärlek för bögen är medvetet så sker en form av omedveten melankolisk introjicering av detta förbjudna begärsobjekt i det egna subjektet. Vi kan inte säga att homosexuell identitet bygger på förbudet av detta eftersom bögen (ofta smärtsamt) erkänner det och trots allt utagerar detta begär. Däremot är det rimligt att tänka sig att någon form av melankolisk process sker i mötet med det diskursiva och fysiska våld som en homofob verklighet innebär.

På grund av det kulturella förbudet mot homosexualitet förnekas bögen sitt begär till en man och, om konsekvenserna av den heterosexuella matrisen stämmer, så "är" bögen inte heller det han begär.; han är inte en man. Man kan därför tänka sig att denna man, eller snarare den kulturella representationen av en man, introjiceras melankoliskt hos bögen som

84 Butler, Judith (2006): s. 136-138

85 Ibid.

en *domesticerande självrelation*, om melankolin är sättet som förbjudna/förnekade begär hanteras av subjektet. Här kan man invända genom att gå tillbaka till Freud och hävda att på grund av den medvetna förlusten så bör vi inte kalla detta för melankoli utan för sorg. Däremot kan vi knappast påstå att bögen tillåts sörja och komma över detta objekt genom laddningar mot nya. Eftersom en laddning mot ett nytt objekt för bögen igen skulle innebära laddningen mot en man blir effekten paradoxalt nog att den melankoliska processen upprepar sig och blir cirkulär.

Vad har detta med ätstörningen att göra? Mannen som domesticerande självrelation hos bögen menar jag verkar ta sig uttryck som bland annat ett ätstört beteende på det sättet att detta beteende kännetecknas av ett på-väg mot det förbjudna objektet som hans (bögens) egna kropp får stilisera där kroppen kryperas till ett "projekt" tvunget att transformeras till sin melankoliska inkorporering.

Eftersom bögens kropp måste betraktas som något förfrämligat genereras därför enligt denna logik ett begär om att förändra den. På grund av det affektiva begäret att vilja förändra det som liknar men inte upplevs som en manlig kropp i diskursen lär översättas till *förbättring* utifrån vissa hegemoniska ideal om utseende blir därför ätstörningen en naturlig effekt och följd av detta förfrämligande. Det är knappast kontroversiellt att hävda att det inom gayvärlden finns en stark idealisering av den vältränade, svarvade manliga kroppen (i sin tur en konsekvens av samma fenomen) vilket därför blir den symboliska vägen som den melankoliska bögens kropp tar för att bearbeta sorgen över att bryta mot tabut kring samkönat begär.

Jag menar att bögens starka tendens till att sluta äta och/eller manipulera sin kropp kan förstås som en omedveten fantasmatisk hallucination om att förkroppsliga en (heterosexuell) man: att själv, bokstavligen *och* imaginärt, förvandla sig till sitt förbjudna begärsobjekt (jag återkommer till detta dubbla att vilja-ha och vilja-vara så småningom). Det vill säga, förvandlas till mannen han aldrig fick "bli" eller symbolisera på grund av sin homosexualitet som omöjliggör en sådan position utifrån den heterosexuella matrisens lagar om begriplighet.

På samma gång måste vi förstå det självförintande våldet som en effekt av en homofob diskurs som bögen internaliserar för att skada eller radera sig själv; att iscensätta ett redan formulerat hat artikulera av en diskurs han inte varit med och skapat. Han gör bara det mot sin kropp som förväntas av honom. Detta menar jag inte behöver betraktas som motsägelsefullt eftersom det står i direkt förbindelse med det kulturella tabut mot det samkönade begäret som den homosexuella melankolin är i effekt av. Begäret att vilja

förkroppsliga det förbjudna objektet är alltså i detta fallet något man kan kalla för en *destruktiv produktion* eftersom det handlar om något förstörande och skapande på samma gång. Det verkar alltså vara så att det finns en mångfald olika sätt att härbärgera samma heterosexistiska diskurs, med en betoning på att hanteringen sker *samtidigt* och *parallellt*.

För att försöka sammanfatta tankebanan så menar jag att den homosexuella melankolin till största del är i effekt av aggressiva heterosexuella imperativ som förnekar sin egna homosexualitet på det paradoxala sättet att den försöker radera den genom att förskjuta den från sig själv. Man kan betrakta denna process som en form av heterosexuell katharsis, rening, som samtidigt behöver bevara just homosexualiteten som en konstituerande utsida för att överhuvudtaget existera – alltså genom *différance*. Detta *förstörande-och-bevarande* verkar vara något som påminner om den ätstörda bögens praktiker i sig där detta förintandet av sig själv inte bara görs utifrån en raderande lag som internaliseras utan också för att *bli* det som raderingen syftar till att förkroppsliga eller inkarnera: mannen som bara-kan-vara heterosexuell. Här blir begreppen brist och begär något som uppenbarar sig igen som ätstörningens fundamentala principer och det blir därför motiverat att förklara hur uppsatsen förstår dessa begrepp i en psykoanalytisk bemärkelse.

Det lacanianska subjektets brist som primär

Lacans formulering av den symboliska ordningen gör han i relation till två andra ordningar vilka ömsesidigt blir beroende av varandra. Dessa andra två är *det reala* och *det imaginära* som är nödvändiga att redogöra för om bristen och begäret ska kunna begripliggöras. På samma gång som ordningarna, eller registren, är att betrakta som parallellt verkande under hela livet växer de samtidigt fram kronologiskt för barnet. Det imaginära är knutet till det som Lacan benämner som *spegelstadiet* under vilket utformandet av upplevelsen att vara en avgränsad autonom varelse sker; konstruktionen av en jagidentitet.⁸⁶ Stadiet genomgår barnet enligt Lacan när det är mellan sex och arton månader och får syn på sin spegelbild vilket innebär att barnet som subjekt både konstitueras och klyvs. Barnet som i det reala ordningen tidigare enbart uppfattat sig som en enhet med modern förstår för första gången att det är en avgränsad varelse och kropp. Det identifierar sig med denna spegelbild men eftersom det är just en bild, en representation bokstavligen talat spatialt beläget utanför kroppen, klamrar sig barnet fast vid en ofullkomlig och alienerad förståelse av sig själv som kommer ”utifrån” och inte ”inifrån”. Subjektet skapas därmed samtidigt som det

86 Matthis, et al. (1989): s. 106f

”klyvs” och installerar en brist, en spricka, som kommer ur dissonansen som spegelbilden förmedlade. Bristen är alltså i sig grunden som subjektet installeras utifrån. Barnets känsla av fullkomlighet och ordlös helhet som kännetecknade det reala (det ”fördiskursiva” tillståndet innan barnet börjar tala i och med den symboliska ordningen) inrättar istället en saknad efter densamma som aldrig kommer kunna fyllas med ett läkande innehåll. Därför är alla människor i lacanianska termer varandes i en kronisk brist.⁸⁷

Bristen kommer alltid subjektet försöka fylla med innehåll men detta är en återvändsgränd eftersom vi aldrig kommer förkroppsliga eller bli den idealiserade spegelbilden som konstituerade vår subjektivitet. Begäret betraktas således delvis som ett symptom på spegelstadiets brist som vi söker olika substitutsobjekt för att fylla. Dessa objekt benämner Lacan som *objet petit a*, ungefär ”objekt lilla a” där ”a” står för ”*autre*” (andre), alltså ”objekt lilla andre”. Den store Andre blir för barnet under det imaginära modern som uppfattas som utan brist eftersom hon fortfarande förknippas med fullkomlighet sedan det reala.⁸⁸ Objekten (*petit a*) betraktas till sin natur som utbytbara och tar sin form som kärleksobjekt, fantasier, drömmar om självförverkliganden etc. De blir aldrig permanenta i och med att de enbart existerar som möjliga att begära innan de realiserats. Bristen ersätts alltså av en oändlig kedja av temporära objekt.⁸⁹

Även om Lacan menar att fenomenet i någon mån bör betraktas som universellt kan man enligt mig se det som en talande sammanfattning av den homosexuella melankolins paradox som jag menar är detta att vilja vara och vilja ha samtidigt. Vid det här laget tror jag det framgår att det homosexuella begäret av att vilja förkroppsliga en annan kropp aldrig kan uppnås utan leder tillbaka i en återvändsgränd, vilket knappast kan vara ett sammanträffande om vi accepterar en lacaniansk syn på subjektets brist som kännetecknad av just denna återvändsgränd. För att nyansera denna ganska instrumentella syn på subjektet menar jag att det kan bli intressant att sätta det i dialog med Butlers förståelse av begäret inte bara som effekt av brist, utan också av förnekelse. Hon skriver:

Heterosexualitet växer fram med hjälp av förbud. Homosexuella känslöbindningar är ett av objekten som omfattas av dessa förbud och förbuden framtvingar sålunda förlusten av dessa bindningar.⁹⁰

87 Matthis, et al. (1989): s. 116-117

88 Ibid.: s. 116-118

89 Matthis, et al. (1986): s. 110-111

90 Butler, Judith (2005): s. 173

Vi minns att detta i butleriansk mening i sin tur är nödvändigt för att fabricera könet som realitet på grund av genusmelankolin som omöjliggör könsöverskridande identifikationer. Föräldern av ”motsatt kön” blir inom den heterosexuella logiken alltså bara möjlig som begärsobjekt och inte som könad inkarnering. Med detta i bakhuvudet blir det lättare att förstå Butlers formulering av begärsbegreppet:

[...]För att bli en ”man” inom denna logik krävs att femininiteten avvisas. Detta är en nödvändig förutsättning för heterosexualiseringen av det sexuella begäret och dess fundamentala ambivalens. Om en man blir heterosexuell genom att avvisa det feminina, var kan detta existera förutom i en identifikation som hans heterosexuella karriär söker förneka? Begäret efter det feminina är i själva verket märkt av detta avvisande: *han åtrår den kvinna han aldrig blev*. Han vill för allt i världen inte vara hon; därför åtrår han henne. Hon är hans avvisade identifikation (ett avvisande han vidmakthåller som samtidig identifikation och begärsobjekt).[...] ⁹¹ (Min kurs.)

Vad säger detta oss om bögens begär? Igen är vi inne på det svår-symboliserbara på grund av att vårt tal inte är strukturerat under en homosexuell hegemonisk kultur utan mot dess diskursiva motsats. Citatet menar jag däremot kan påvisa den olikhet jag försökte formulera i stycket om den homosexuella melankolin i jämförelse med den heterosexuella dito. Vi kan med hjälp av Lacan parafrasera Butler här på följande vis: han [bögen] vill för allt i världen vara han [mannen som han aldrig fick bli/*objet petit a*]; därför åtrår han honom. Han är hans förbjudna begär som installeras som en brist som söker sin realisering via begäret som sådant, vilket är dömt att misslyckas utifrån [det lacanianska] begärets principiellt undflyende tillstånd. Detta menar jag behöver förstås som konstituerande psykiska grunder för hur den destruktiva produktionen jag talade om i föregående kapitel fungerar.

Det finns ett inslag av parodi här eftersom bögens stiliserande av den förkroppsligande rörelsen mot mannen illustrerar det performativa i också en heteromans återgestaltning av kön: denna jakt efter närvaro i en könskategori menar jag alltid är dömd till misslyckande av det skälet att det helt enkelt inte finns något verkligt kön att ”hitta” och erfara. Allt sökande efter kön kan därmed sägas vara ett uttryck för *objet petit a*, fyllandet av en rudimentär brist, samt *différance*. Med detta sagt är intresset, som påpekats flera gånger, i uppsatsen riktat mot varför rörelsen mot ett kön blir av en radikalt annan art hos bögen som

91 Ibid.: s. 174

subjekt.

Den abjektala kroppen

Jag har tidigare skrivit om vikten av det kontextuella i förståelsen av den homosexuelles ätstörning, det vill säga dess växelverkan med bl.a. kulturella ideal och bilder om eftersträvansvärda kroppar och att dessa alltid förkodas till heterosexuella sådana som därför driver på bögens rörelse bort från sin egen. Att kontrollera maten är alltså strategin som bjuds inom diskursen. Men det finns ytterligare skäl att det är just via maten och kroppen som det ätstörda våldet utövas. Åtminstone om vi talar med Julia Kristeva och hennes teorier om *abjektionen*. Abjektion kommer från franskans *abjection* som saknar svensk motsvarighet men refererar till ett känslotillstånd som väcker förakt, äckel och avsky; ungefär ”föräckligande”. Såsom Kristeva använder det hänvisar det dessutom till det latinska ursprungsordet ”*abjicere*” som betyder ”kasta ifrån sig”, en betydelse hon utnyttjar bokstavligen. Abjektionen fungerar som gränsdragningen som görs för att utesluta (kasta ifrån) vissa fenomen/objekt, beteenden och individer som onormala, obegripliga eller äckliga/förkastliga.⁹² Abjektionen är processen som föräckligar ett fenomen och objektet blir i sin tur fenomenet som blivit *abjekterat*; *abjektalt*.

Kristeva ägnar en hel bok åt begreppet vilket gör att beskrivningen här måste läsas som en brutalt förenklad sådan men hon förknippar abjektionen med det som av olika skäl *uteslutits från symbolisk representation* (jämför med en ”homosexuell kropp” som orimligt manlig). Att erfara abjektion är att befinna sig i en intensiv obehaglig (vi minns att detta adjektiv var en av ätstörningens signifikanter) situation där kroppens gränser upplevs som otydliga, penetrerade och porösa.⁹³

Mötet med ett ruttnande kadaver, äcklet av att känna skinnen på gammal mjölk mot läpparna, gommen och tungan, den kroppsliga avsmaken inför avfallet, sjukdomen, avskrapet och smutsen är alla erfarenheter av abjektion. Kristeva menar att det inte är avsaknaden av renhet eller hygien som blir till ett abjekt utan det som överskrider kulturella gränser och lagar, som visar på deras bräcklighet och skapade natur.⁹⁴ Det som känns igen men samtidigt känns främmande. Eftersom subjektet i sig anses som i effekt av

92 Kristeva, Julia (1992): s. 14-15

93 Ibid.: s. 27

94 Ibid.: s. 28

en abjektion av moderskroppen⁹⁵ så föder mötet med abjektet också känslan av att ens eget vara sätts i rubbning.⁹⁶

Abjektionsbegreppet berör flera områden där till exempel individer som betecknats som perversa (homosexuella bland annat) abjekteras för att skapa det icke-perversa, det normala.⁹⁷ Detta sker i linje med abjektionens gränssättande funktion i tjänst av en specifik symbolisk ordning. Abjektionen kan med lätthet sägas fungera som processen som utesluter vissa subjekt och praktiker från den heterosexuella matrisen för att återigen närma sig Butler som skriver:

På liknande sätt kan fasan inför homosexuellt begär få en man att fasa för att uppfattas som feminin, feminiserad, för att inte längre riktigt vara man, för att vara en ”misslyckad” man eller för att i någon mening vara en monstros eller *abjektiv* varelse.⁹⁸
(Min kursivering.)

Utan att hon går närmare in på abjektionsbegreppet är det tydligt att Butler är inspirerad av tankefiguren om man ser på hennes livsverk där Kristeva är en ständig dialogpartner.

Kristeva skriver att ”vämjelsen inför mat är abjektionens mest arkaiska form”.⁹⁹ Detta utifrån ett resonemang om att abjektionen över maten innebär en vägran av att bli subjektiverad, som Kristeva hintande föreslår;¹⁰⁰ att acceptera föräldrarnas givande av mat blir synonymt med att inordna sig i den symboliska ordningen. Den abjekterade maten för bögen i ett kulturellt perspektiv, delvis frånkopplad arkaiska troper om barnets subjektion via föräldrarna, menar jag kan symbolisera något annat.

Om abjektion kan förstås som en vägran att inordna sig i det symboliska (vi minns från Lacan att normaliteten förmedlas genom denna ordning), d.v.s. att vägra bli subjektiverad, kan man förstå maten för bögen som en vägran att ingå i den homosexuella positionen som abjektal. Vi minns dessutom, som det framgick från Furst i forskningsöversikten, att maten fungerar som projektiv magisk strategi för att hantera en viss typ av situation. Detta på grund av att intagandet i sig symboliserar olika versioner av kontroll där att inta mat blir att

95 Ibid.: s. 14-15

96 Ibid.: s. 25-29

97 Ibid.: s. 14

98 Butler, Judith (2005): s. 172

99 Kristeva, Julia (1992): s. 26

100 Ibid.: s. 26-27

”bli”, att godkänna subjektiveringen genom att svälja den, och att avstå blir att skydda sig från densamma. Däri ligger matens närhet till abjektionen. Detta tillsammans med att maten som sådan beblandas och upptas av den egna kroppen vilket blir en form av utsuddande av dess egna gränser, vi minns och erfar att vi rent faktiskt är porösa.

Ätstörningen blir här sammansvuren med abjektionen genom att det ätstörda subjektet abjekterar sin egna kropp, känner ett obehag och ett äckel över den; vill kasta ifrån sig den, vill inte veta av den, vill inkarnera en annan. Han negerar därmed mat för att negera den abjektala subjektionen. Denna negering går att förstå som ett slags abjektal projicering som förvandlar maten till just ett abjekt för att omöjliggöra den imaginära förödelsen av hans egna kropp som att inta den innebär. Den abjektala maten blir alltså här signifikanten för den homosexuella positionen *per se* varför han vägrar svälja den: sväljandet blir att acceptera hans egna funktion som böge; som ett föräckligat, abjektalt Andre. På samma gång blir alltså homosexualitet abjektalt eftersom det hotar en heterosexistisk symbolisk ordning och överskrider den, samtidigt som den paradoxalt nog måste finnas för att den senare överhuvudtaget ska kunna existera. Heterosexualiteten är inte föregående homosexualiteten, de kan inte existera utan varandra.

Att abjektera maten blir alltså en strategi för att hantera och kontrollera bögens abjektion från den heterosexuella matrisen som benämner och bestämmer ramarna för mänsklig begriplighet. Med att kalla abjekterandet av maten en projicering avser jag ursprungsversionen av ordet där projiceringen genomförs för att bokstavligen talat försöka förlägga föräckligandet utanför kroppen/subjektet i syftet att slippa härbärgera känslan över att själv vara detta abjekt. Kristevas formulering av hotet från abjektet som subjektsupplösande där meningen störtat samman och som hotar invadera kroppens gränser¹⁰¹ menar jag är synonymt här då maten upplevs och skapas till ett penetrerande främmande objekt med förstörande avsikter: ett magiskt tänkande kort sagt.

Att förlägga abjektionen till maten som strategi är emellertid med nödvändighet en återvändsgränd och förrädisk eftersom den aldrig annihilerar det abjektala i bögen utan snarare förintar hela hans vara. Här ser vi igen den produktiva destruktionsen jag talade om tidigare: samtidigt som vägrandet att inta maten är i linje med ett imaginärt och hallucinatoriskt varandes-på-väg mot en annan kropp, fantasin om att överge den faktiska, så förintas alla anspråk på detta på-väg av akten som sådan. Akten som gör honom sjuk och kanske dödar honom.

Beteendet måste betraktas som desperat. Samtidigt som den imaginära, på gränsen till

101 Kristeva, Julia (1992): s. 26-27

psykotiska, handlingen att vägra inta maten för att vägra bli abjektal, benämner alla honom som just detta, subjektiverar honom, interPELLERAR honom till bög; kallar honom för det han söker undslippa genom svälten. Vad händer med detta subjekt? Kroppen som redan är otydlig i sin symboliska placering i förhållande till den abjekterande heterosexuella matrisen lär genomgå ännu ett förfrämligande. Bögens kropp verkar därför enbart existera som en *form* eller projektionsyta.

Det är min uppfattning att om upplevelsen av den egna kroppen är otydlig eller inte ens existerar, som hos bögen i någon mån, blir det lättare att skada denna ”gestalt”, yta eller form. Särskilt eftersom den ätstörda bögen enbart verkar se på sin kropp som ett redskap för att förkroppsliga något annat. Att våldföra sig på denna diffusa kropp för att transformeras får då den paradoxala effekten att han aldrig skadar sig själv. Det han skadar blir något symboliskt eller ogripbart som man säger är hans men som ständigt förvägras honom som ”hans eget” på grund av den heterosexuella belägringen av den mänskliga kroppen och varat, som gör att bögen, fortfarande vill jag hävda, är hänvisad till ett diskursivt mörkerlandskap.

Det borde nu vara klart för oss att vägrandet att bli abjektal är en vägran att interPELLERAS till detsamma: alltså till bög, homosexuell, ett diskursens abjekt. Denna hantering av vägrandet blir något som uttryckligen orsakar en rundgång av tecken där abjektionen av sig själv förläggs till utsidan som i: maten, som när den intas, gör honom till abjektal ännu en gång och den cirkulära iterationen blir därmed säkrad. Han återgestaltar sin egen symboliska position som ett abjekt via ätstörningen och abjektionen av maten/kroppen; hans vara tar alltså formen av och *uppgår i* ett upprepningstvång, där de omedvetna konflikterna utageras i repris.

Som en parasit äter den inkarnerade abjektionen upp honom inifrån utifrån dess förbund med de våldsamma heterosexuella imperativen som bebor hans subjekt. En parasit vars yttersta syfte är att försätta honom i just denna paradoxala ödesneuros som osäkrar hans överlevnad och samtidigt säkrar hans abjekterade position som motsats till sin hegemoniska egen.

IV

Sammanfattning, katakres &

vidare

I detta kapitel förväntas jag ställa frågorna: vad är det som gjorts och vad har uppsatsen kommit fram till? Och, vidare, vad blir implikationerna av detta? Med förhoppning om att detta framkommit i föregående del finns det dock anledning till att kortfattat beskriva hur jag ser på resultatet. I inledningen skriver jag om uppsatsens mål att formulera affiniteter och synteser mellan poststrukturalistisk och psykoanalytisk teori utifrån vissa specifika begrepp. Jag frågar mig hur man rent analytiskt kan närma sig en ätstörd subjektposition hos bögen via begrepp som melankoli, den heterosexuella matrisen, brist, begär och abjektion bland annat. Delkapitlena i del III menar jag visar på möjliga sätt att skapa just ett sådant tal om det prekära område som dessa relativt utforskade domäner innebär.

För att sammanfatta kursiverar jag också de nya begrepp jag själv formulerat utifrån tillämpandet av teorin i analysen. Jag kommer fram till att den heterosexuella matrisen blir en form av strukturerande princip för hur en *homosexuell melankoli* samstämmigt växer fram som en effekt av bögens medvetna förbud omgärdat hans samkönade begär och abjekterade position från samma matris; vilken uttrycks och bearbetas i en *domesticerande självrelation* i form av en ätstörning. Jag formulerar med lacanianska insikter hur begär och brist opererar som fenomen i deras kollaborering med ätstörningens principer om obehag, brist och begär. Jag hamnar i att betrakta dessa sammansvärjningar med bögens simultana begär att vilja-ha och vilja-vara som en *produktiv destruktion* i den meningen att de ger effekten av något som är förstörande och produktivt på samma gång. Att vilja ha, att begära en, förbjuden, man, skapar begäret om att förkroppsliga honom enligt melankolins grundprinciper, vilket är en en produktiv destruktiv skapelse vars själva mål motarbetas av strategin som blir ätstörning. Detta på grund av ätstörningens självförintande natur. Jag talar om hur själva kroppen rent fenomenologiskt och psykiskt förmedlas som abjektal för bögen som jag sammankopplar med samma produktiva destruktion.

Jag vill betrakta dessa teoretiska formuleringar som rhizomatiska via en betoning på att de är interaktiva och sammankopplade, även om jag menar att det existerar en form av

orsak-verkan-relation mellan dem men att en sådan samtidigt är omöjlig att artikulera i definitiva termer.

Begreppen jag lyft fram i analysen är som det framkommer främst psykoanalytiska termer vilket gör att vi i enlighet med uppsatsen syfte därmed också måste klargöra kring den poststrukturalistiska dimensionen i samma analys. Givetvis är detta att betrakta som något sökt eftersom själva grunderna för uppsatsens begrepp formulerats av teoretiker som i mångt och mycket bör beskrivas som poststrukturalister i varierande grad (med Freud som tydligt undantag). Däremot vill jag förtydliga min syn på diskurser och språk som konstituerande för vår psykiska, sociala och materiella verklighet vilket också måste förstås som grundpremisen i min ingång till hur man ska betrakta psykoanalysens verklighetsbeskrivningars ontologiska giltigheter. Jag vill att man läser analyserna tillsammans med den foucauldianska betoningen på strukturer som kontingenta skapelser: mina utsagor bör förstås som i grunden instabila, inessentiella, representationer av en särskild kontextberoende och maktimpregnerad symbolisk ordning.

Just instabiliteten och *différance*-begreppet som närvarat i analysen men aldrig närmats fördjupat i relation till de psykoanalytiskt orienterade begreppen är intressanta eftersom jag ytterst menar att desamma handlar om tecken och dess relation till varandra. Är det möjligt att applicera just *différance* som operativ apparat i dessa komplicerade och glidande begärsriktningar? Idén om *différance* och det lacanianska omedvetna strukturerat som ett språk kan sägas möjliggöra mitt egna tal om melankolin och abjektionen kopplat till det diskursiva begreppet som "homosexuell" är och vad detta söker sin definition i. Signifikantkedjan som den heterosexuella matrisen producerar innebär alltså att homosexualiteten omgärdas och struktureras kring bland annat abjektionen och den heterosexuella mannen vilket, som jag visat, föranleder den destruktiva produktionen, melankolin och härbärgeringen av ätstörningen. Det förskjutna annanstanset i Derridas *différance* menar jag manifesteras i den lacanianska bristen – *petit a* som en signifikantkedja utan slut – i effekt av spegelstadiet. Borde det inte därför vara rimligt att tala om samma spegelstadium som det som föder *différance* som operativ språklig modell i sig? Via det imaginära och in i det symboliska när vi börjar tala? Det är nog omöjligt att svara på detta i termer av ursprung och effekt. Det jag menar verkar vara rimligt är att *différance* ingraveras som funktion i psyket på grund av språkets strukturerande av detsamma. Därför vill jag tala om ett slags kroppens, eller *köttets différence* utifrån övertygelsen om att även språket formulerar vår uppfattning och hantering av denna kropp/kött.

Vi verkar hamnar i det som både Butler och Gayatri Chakravorty Spivak beskriver som *katakres*,¹⁰² ett begrepp lånat från retoriken som de använder för kunna närma sig ett tal om det otalbara; referenterna som saknar symbolisk representation i språkets begreppsvärld. Butler gör det för att närma sig frågan om bortträngda övergrepp i *Incesttabuts dilemman*¹⁰³ och Spivak genomgående i hennes vilja att formulera ett språk om marginaliserade subjekt.¹⁰⁴ På samma sätt blir ett av de inledande citaten från Zizek här närvarande i hans formulerande om alla former av vålds ursprung i ett slags symboliskt dödläge, ”a symbolic deadlock”, som inte går att formulera i ord.

Men det verkar vara så att vi behöver formulera just dessa ord och beskrivningar om det som framstår som så undflyende och undvikande från språkets (o)förmåga att representera erfarenhet. Inte enbart för det rent filosofiska intresset: utan också för, som jag föreslog i inledningen, det rent etiska projektet att säkra våldsdrabbade subjekts överlevnad.

102 Butler, Judith (2006): s. 162; Lundahl (2001) s. 124-125

103 Butler, Judith (2006): s. 158

104 Bland annat i ”Kan den subalternen tala?” (2002)

Referenslitteratur

- I. Ambjörnsson, Fanny (2006). *Vad är queer?* Bokförlaget Natur och Kultur, Stockholm
- II. Berg, Martin (2008). *Självetts garderobiär: självreflexiva genuslekar och queer socialpsykologi*. Lund. Lunds Universitet.
- III. Butler, Judith (1993). *Bodies that matter: on the discursive limits of "sex"*. New York: Routledge
- IV. Butler, Judith (2005). *Könet Brinner! Texter i urval av Tiina Rosenberg*. Stockholm. Natur och Kultur.
- V. Butler, Judith (2006). *Genus Ogjort – Kropp, begär och möjlig existens*. Norstedts Akademiska Förlag.
- VI. Butler, Judith (2007). *Genustrubbel – feminism och identitetens subversion*. Bokförlaget Daidalos.
- VII. Dean, Tim., Rabaté, Jean-Michel (2003). *Lacan and Queer Theory*, ur *The Cambridge companion to Lacan*. Cambridge. Cambridge University Press.
- VIII. Derrida, Jacques (1964). *Structure, Sign, and Play*, i: *The Structuralist Controversy*. Baltimore. John Hopkins University Press.
- IX. Derrida, Jacques (1982). *Différance*, i: *Margins of Philosophy*. Chicago. University of Chicago
- X. Derrida, Jacques (1991). *Rösten och Fenomenet. Introduktion till tecknets problem i Husserls fenomenologi*. Stockholm. Bokförlaget Thales.
- XI. Deleuze, Gilles (1968). *Différence et répétition*. Paris, PUF. Judith Butlers översättning.
- XII. Edenheim, Sara (2003). *Jakten på det "queera ögonblicket". Om det subversivas (o)möjligheter*. Artikel i Kvinnovetenskaplig Tidskrift nr 1, 2003
- XIII. Edenheim, Sara (2005). *"Könet brinner! Texter av Judith Butler i urval av Tiina Rosenberg"*. Ur: *Ord & Bild* nr 1.
- XIV. Edenheim, Sara (2005). *Begärets lagar: moderna statliga utredningar och heteronormativitetens genealogi*. Stockholm/Stehag: Brutus Östlings Bokförlag Symposiums sid.
- XV. Edenheim, Sara (2009). *The Queer Dissappearance of Butler. När Judith Butler introducerades i svensk feministisk forskning, 1990-2002*. Artikel. Lychnos. Årsbok för idé- och lärdoms historia. Lund. Lärdoms historiska Samfundet.
- XVI. Edenheim, Sara (2009). *Även queerteorin måste förklara sig - och ta ställning*. Trikster #3. 2009
- XVII. Engdahl, Ulrika (2010). *Att vara som den en är*. Linköping. Linköpings Universitet, Institutionen för Tema

- XXVIII. Eriksson, Maria (2008). *Teatralisk lek och ohyggligt allvar - om det homoerotiska temat i Maria Gripes skuggböcker*. Magisteruppsats. Institutionen för Litteraturvetenskap, Göteborgs Universitet.
- XXIX. Foucault, Michel (2002). *Sexualiteten Historia*, Band 1. Viljan att veta. Göteborg. Daidalos.
- XX. Freud, Sigmund (1986). *Jaget och detet – och tre andra skrifter om jagpsykologins framväxt*. Natur och Kultur.
- XXI. Freud, Sigmund (2003a). ”Sorg och melankoli”, i *Samlade skrifter*. Band 9. Metapsykologi, översättning Eva Backelin. Stockholm. Natur och Kultur.
- XXII. Furst, L'orange, Elisabeth (1997). *Den äckliga maten*. I: Tidskrift för genusvetenskap Nr 1 1997
- XXIII. Gruszka, Naiomi (2008). *Teoretiskt kroppsarbete – en studie av subjektskapets ramverk i mötet mellan queer psykoanalys och miffoteori*. Kandidatuppsats. Lund. Lunds Universitet. Centrum för genusvetenskap.
- XXIV. Marcus Herz & Thomas Johansson (2013). *Postrukturalism – Metodologi, teori, kritik*. Stockholm. Liber AB
- XXV. Kristeva, Julia (1992). *Fasans Makt, en essä om abjektionen*. Daidalos.
- XXVI. Laclau, Ernesto & Mouffe, Chanta (2001). *Hegemony and Socialist Strategy. Towards a Radical Democratic Politics*. London. Verso
- XXVII. Lenz Taguchi, Hillevi (2004). *In på bara benet – en introduktion till feministisk poststrukturalism*. Stockholm. HLS förlag
- XXVIII. Lundahl, Mikela. (2002). (Förord) I: *Postkoloniala Studier*, Skriftserien Karios nr. 7. Stockholm. Raster förlag. .
- XXIX. Matthis, Irene., Gustafsson, Lars., Gallop, Jane., Haugsgjerd, Svein (1989). *Fyra Röster om Jacques Lacan*. Natur och Kultur.
- XXX. Nyberg, Daniel (2007). *Det konkreta exemplet*. Kandidatuppsats. Centrum för Genusstudier, Stockholms Universitet
- XXXI. Rosenberg, Tiina (2002). *Queerfeministisk agenda*. Stockholm. Atlas.
- XXXII. Von Sydow, Friberg, Rikard (2011). *Att ta skriken på allvar – Etiska perspektiv på självdestruktivt beteende*. Uppsala. Acta Universitatis Upsaliensis. Uppsala Studies in Social Ethics.
- XXXIII. Žižek, Slavoj (2007). *How to read Lacan*. New York/London: W.W. Norton & Company
- XXXIV. Spivak, Chakravorty, Gayatri (2002). ”Kan den subalterna tala?” I: *Postkoloniala Studier*, Skriftserien Karios nr. 7. Raster förlag, Stockholm

Film & podcast

- I. Zizek, Slavoj & Fiennes, Sophie. 2012. *The Pervert's Guide to Ideology* [Film]. BFI, Blinder Films, Film4.
- II. Sandberg, Peter (2010, 3 oktober). *Filosofiska Rummet – Om Psykoanalys* [Podcast]. Hämtad från <http://sverigesradio.se/sida/avsnitt/67349?programid=793>

Vetenskapliga artiklar

- I. Harvey, J. & Robinson, J. (2003). *Eating disorders in men: current considerations*. Journal of Clinical Psychology in Medical Settings.
- II. Feldman M.B., Meyer I.H. (2007). International Journal of Eating Disorders, April.
- III. International Journal of Eating Disorders (2008)
- IV. National Eating Disorders Association (2012)
<https://www.nationaleatingdisorders.org/sites/default/files/ResourceHandouts/LGBTQ.pdf>
(hämtad 2014-12-18)

”Inkarneringar” närmar sig ätstörningsproblematik hos homosexuella män med psykoanalytiska och poststrukturalistiska perspektiv. Genom djupare förståelse och sammankopplingar av och mellan teoretiker som Judith Butler, Julia Kristeva, Jacques Lacan och Jacques Derrida formuleras ett försök till att blottlägga ätstörningens omedvetna struktur och genealogier under härskandet av heterosexistiska diskurser om koherens mellan kropp, uttryck och begär. Resultatet blir affiniteter mellan till synes åtskilda begrepp samt formuleringen av helt nya genom syntetiseringen av desamma.

